

Jan Dvořák

Konečné řešení židovské otázky v Opavském vládním obvodu – deportační transporty do Terezína a na východ

Úvod

Ve svém příspěvku bych chtěl blíže seznámit veřejnost s průběhem „konečného řešení židovské otázky“ v Opavském vládním obvodu[1], tzn. přiblížit přípravy a známé okolnosti odjezdu několika deportačních transportů vypravených z Opavy do Terezína nebo do koncentračních a vyhlazovacích táborů na východě. „Konečnému řešení“ se bohužel nevyhnula žádná z židovských komunit žijících na takto vymezeném území, a proto byli nedobrovolnými pasažery těchto transportů Židé ze všech částí Opavského vládního obvodu.

Předpoklady pro konečné řešení

Od samého počátku nemuseli nacisté vynakládat nikterak velké úsilí, aby dosáhli totálního vyčištění nově obsazeného československého pohraničí. Již v předtuše blížících se událostí se rozhodla většina zdejšího židovského obyvatelstva během roku 1938 k emigraci, která vyvrcholila v prvních dnech po Mnichovu. Okamžitě po okupaci v říjnu 1938 zde totiž začali okupanti uplatňovat jeden ze základních ideových principů nacismu, tj. antisemitismus, který se i zde stal státní doktrínou. To mělo pro zde usazené Židy katastrofální následky, protože od té chvíle nemohlo už nic zabránit nacistům v jejich pronásledování. Kolem těch, kteří v pohraničí zůstali, se tak začal svírat kruh, z něhož nemohli uniknout.

Nacistická perzekuce Židů v Sudetech se podobně jako v Říši vyznačovala vývojem od počátečního odnětí práv, přes vyvlastňování a deportace, až k masovému vraždění. Ti Židé, kteří se neodhodlali k útěku, byli od prvních dnů po záboru Sudet šikanováni, hanobeni, veřejně znevažováni, propouštěni z úřadů; jejich firmy, živnosti, advokátní kanceláře, lékařské ordinace a obchody byly zavírány. Následně začal být Židům zabavován majetek a vše vyvrcholilo v listopadu 1938 tzv. Křišťálovou nocí (něm. Kristallnacht). Během protižidovských pogromů proběhnuvších v noci z 9. na 10. listopadu 1938 a v následujících dnech, a které řídily stranické orgány NSDAP a oddíly SS a SA, byla vypálena řada synagog, zničeny židovské obchody, domy, byty, a rasové nenávisti se nevyhnuly ani hřbitovy. Mnozí Židé byli rovněž zatčeni nebo fyzicky napadáni. Díky

systematickému teroru v prvních měsících okupace dosáhli nacisté velmi brzy kýžených výsledků, a proto jen málokteré území Říše bylo na konci roku 1938 ve srovnatelném rozsahu tak „vyčištěno od Židů“ jako Sudetská župa. Některá sudetoněmecká města dokonce zůstala téměř bez Židů, což zdejšími nacistům značně „usnadnilo“ situaci při následném „řešení židovské otázky“. Způsob, jakým bylo zacházeno s hrstkou zbylých Židů v následujících letech, se i nadále nikterak nelišil od „židovské politiky“ v Říši. Oklešťování práv a vyvlastňování bylo i zde dovedeno až do radikálního konce.[\[2\]](#)

Rovněž na území Opavského vládního obvodu žila v roce 1942 již jen hrstka židovských obyvatel. Tito lidé, podle nacistické rasové teorie „bezcní tvorové“, neznamenal ani zde při řešení „židovského problému“ téměř žádnou významnou komplikaci. S neopadávající vlnou antižidovských nařízení a zákonů se neustále rozšiřovalo i spektrum možných důvodů k perzekuci a zatýkání Židů. Důvody pro obvinění se stávaly stále malichernějšími, což mělo za následek, že pro osoby židovského původu byl pohyb na svobodě stále riskantnější a možnost zatčení hrozila permanentně.

Co se týče konkrétních zákroků, které vyvrcholily zatčením osob židovského původu, zde můžeme zmínit sbírkovou akci kožichů a vlněných věcí pro vojáky wehrmachtu v Rusku probíhající v Opavském vládním obvodu v lednu 1942, po jejímž skončení bylo kvůli nesplnění dodací povinnosti zatčeno 5 osob židovského původu. Dalších přibližně 90 Židů odevzdalo okolo 900 kusů šatstva.[\[3\]](#) Mezi únorem a dubnem 1942 bylo v Opavě zatčeno celkem 23 osob pro poslušání cizího rozhlasu a pro rozšiřování „nepřátelských“ zpráv. Až na jednu výjimku se jednalo o Židy, židovské míšence či jejich partnery české národnosti.[\[4\]](#) V létě 1942 zas hrozil několika Židům trest kvůli opatrování látek a starého oblečení. Nejméně pro 2 osoby byla jako trest navržena deportace do koncentračního tábora.[\[5\]](#)

Na druhou stranu se však někteří zdejší Židé nenechali ani v těchto těžkých časech zastrašit a rozhodli se nesmířit s nacistickým útlakem. O tom svědčí i hlášení vrchního vládního prezidenta Zippelia, který dal v srpnu 1942 zatknout 11 Židů proto, že se doposud vzpouzeli platným nařízením nebo je vykonávali s nedostatečným zápalem.[\[6\]](#)

I když byl v roce 1942 nacistický teror pro zdejší Židy již téměř nesnesitelný a hrozba zatčení hrozila nepřetržitě, to nejhorší mělo teprve přijít. S blížícím se koncem tohoto roku totiž nastal definitivní zlom v přístupu zdejších nacistů k Židům. Okupanti se začali chystat ke „konečnému řešení“ židovské otázky, a proto se v plném proudu rozběhly přípravy k prvním transportům do koncentračních a vyhlazovacích táborů. Počáteční kroky k těmto nenápadným deportacím však byly učiněny již dlouho před tím, než začaly ze sudetského území odjíždět první transporty. Jedním z nich bylo vyhánění Židů z jejich bytů či domů a jejich soustředování ve vyhrazených prostorech.

Hlavním účelem koncentrace co možná největšího počtu osob na několika málo místech byla nejen jejich izolace od okolního světa, ale i co možná nejsnadnější realizace budoucích opatření předcházejících deportacím. A samozřejmě nesmíme zapomínat, že uvolněné obytné prostory byly ihned využity pro sudetoněmecké účely.[7]

Deportační transporty do Terezína a na východ

Po nedobrovolném odchodu, či spíše útěku, velkého množství Židů z Opavského vládního obvodu začaly odsud koncem roku 1942 nenápadné deportace zbývajících Židů do koncentračních a vyhlazovacích táborů, resp. do Terezína a táborů nacházejících se na území Generálního gouvernementu. Samotné transporty Židů začaly ze Sudet odjíždět o něco později než na jiných obsazených územích. Hlavní příčinou tohoto „opožďení“ bylo zřejmě nepatrné množství Židů, kteří v župě ještě zůstávali.

Mezi oběťmi z řad sudetských Židů nechyběli ani Židé z Opavského vládního obvodu. Lze se domnívat, že už i oni před samotným odjezdem prvního z transportů tušili, že neujdou nacistické nenávisti. Podle líčení opavského vládního prezidenta z října 1942 se totiž hrstka zde ještě žijících Židů, jejichž počet se následkem smrti a zatýkání a transportace do koncentračních táborů neustále zmenšoval, stále více obávala svého budoucího osudu.[8]

Transporty - směr Terezín

Podobně jako pro Židy z Protektorátu se i pro mnohé Židy ze Sudetské župy stalo konečnou či přestupní stanicí terezínské ghetto. Nacisté vypravili z Opavského vládního obvodu celkem 3 hlavní transporty, což bylo nejméně ve srovnání s ostatními vládními obvody Sudetské župy.[9] Jejich výchozí stanicí byla pokaždé Opava a celkem v nich bylo deportováno 71 osob. Každý z nich byl označen identifikačním číslem ve tvaru římských číslic (XXI/1, XXI/2 a XXI/3).[10] Kromě zmíněných transportů bylo ještě několik jednotlivců deportováno z Opavy do Terezína v jinou dobu. Tyto transporty byly rovněž označeny identifikačním číslem (tři z nich byly označeny stejně jako XXI/1EZ a jeden jako XXI/3EZ)[11], a jak už jejich označení naznačuje, jednalo se o jakési „dodatečné deportace“ k hlavním transportům. Koncovka „EZ“ pak znamená zkratku pro slovo Einzelzugang, tj. „jednotlivý příchod“.[12]

Co se samotných transportů týče, o nich se příliš podrobných záznamů nedochovalo. Nejvíce je známo o prvním a také nejpočetnějším transportu, označeném jako XXI/1, který odjel z Opavy 18. listopadu 1942 a v němž bylo deportováno celkem 57 osob.[13] Osoby vybrané do tohoto

transportu pocházely ze všech částí Opavského vládního obvodu, tedy jak ze slezské části (z Opavy a okolí, Krnova, Bruntálu, Zlatých Hor), ale i z jeho moravských a východočeských částí (např. z Nového Jičína, Rýmařova, Zábřehu, Šumperku, Šternberku, Moravského Berouna, Moravské Třebové či Svitav). V převážné většině se jednalo o osoby vyššího věku, narozené mezi léty 1860 – 1885.[\[14\]](#)

Ustanovení pro transport byla podobná jako v případě transportů, které odjížděly ze Sudet či z Protektorátu. Zavazadla byla limitovaná,[\[15\]](#) postižení museli sestavit majetkové prohlášení a svoji evakuaci si museli sami financovat.[\[16\]](#) Jelikož minimálně stanovená suma pro transport nebyla zrovna nejnižší (suma se pohybovala od 50 RM), došlo k tomu, že 4 osoby určené k deportaci nesehnaly dostatečné množství peněz.[\[17\]](#)

Poslední dny před odjezdem transportu trávily vybrané osoby v opavské věznici, jež fungovala v podobných případech jako shromaždiště. Ještě před samotným odjezdem zde provedli příslušníci opavského gestapa tělesnou prohlídku a kontrolu zavazadel cestujících při níž zabavili peníze a některé cennosti, které si postižení vzali na svoji strastiplnou cestu. Často se jednalo a jejich jediné úspory a majetek.[\[18\]](#) Nešlo však o nikterak vysoké částky a u většiny Židů našli nacisté pouze desítky či stovky říšských marek. Pouze jedna osoba měla u sebe částku přesahující jeden tisíc říšských marek.[\[19\]](#) Celkem se nacistům v případě prvního transportu podařilo zabavit 4 246 říšských marek, které týden nato převedlo opavské gestapo, podle pokynu finančního prezidia, na konto Říšského sdružení Židů (Reichsvereinigung der Juden) se sídlem ve vládním obvodu Ústí n. Labem.[\[20\]](#) Mezi zabavenými cennostmi se objevily vzácné hodinky, peněženky, zlaté a stříbrné šperky, prstýnky, náramky, řetízky, přívěšky, náušnice, brože či stříbrné lžičky. Nalezeny byly i čtyři vkladní knížky na nichž však nebyly uloženy velké finanční částky.[\[21\]](#)

Z dalšího dochovaného soupisu se můžeme rovněž dozvědět, že při transportu Židů z vazební věznice v Opavě na nádraží Opava – východ, který probíhal v brzkých ranních hodinách 18. listopadu 1942 zůstalo ve věznici několik zavazadel, které už Židé neunesli. Gestapo to zdůvodňovalo tím, že mnozí Židé si vzali více než byl povolený počet zavazadel.[\[22\]](#) Například Paule Limon bylo již 81 let, a protože nebyla schopna své zavazadlo unést, mělo být později samostatně přepraveno do Terezína.[\[23\]](#) Označené předměty a zavazadla, jejichž vlastníci nebyli kvůli chybným přívěskům známi, musely být na žádost gestapa kvůli naléhavému uvolnění prostorů věznice co nejrychleji převezeny do skladu finančního prezidenta na Školní náměstí (č. p. 3). Jednalo se zejména o kufry, ložní prádlo a ošacení, tj. různé pokrývky, podušky, polštáře, deky, kabáty a další drobnosti.[\[24\]](#)

Zbytek zabavených předmětů využili nacisté pro svoje účely. Po jejich zhodnocení, provedeném koncem roku 1942 ústřednou při městské zastavárně v Berlíně (Zentralstelle bei der Städtischen

Pfandleihanstalt Berlin), jež byla v této oblasti kompetentní, byl výnos z následného prodeje zaslán na správní konto vrchní finanční pokladny pod označením „Majetek odtransportovaných Židů“. Neprodejné předměty pak byly nabídnuty německým dobročinným organizacím (např. Národně socialistickému spolku pro sociální péči národa - Nationalsozialistische Volkswohlfahrt).[\[25\]](#)

Nacisté zpočátku nezařazovali do prvních transportů ty Židy, které potřebovali pro bezproblémový průběh svých vražedných plánů. Šlo hlavně o židovské funkcionáře, kteří se podíleli na chodu zdejší komunity. Poté co začaly odjíždět první transporty a židovská komunita se začala čím dál více zmenšovat, stali se i oni pro nacisty přítěží a byli postupně zařazeni do transportů. Ani židovští funkcionáři z Opavského vládního obvodu v tom nebyli výjimkou. Takovým případem byl i židovský konzultant (tj. jakýsi poradce v právnických otázkách) působící v Opavě Erwin Kunewälder. V době když už jej nacisté nepotřebovali pro hladký průběh důležitých právních úkonů (v té době spravoval už pouze 5 případů), vydal Hlavní úřad říšské bezpečnosti (Reichsicherheitshauptamt) rozkaz Kunewäldera zatknout a deportovat do Terezína. I přes protesty a intervence krajského soudu a vrchního zemského soudního prezidenta byl s definitivní platností deportován 6. května 1943 do Terezína. Jeho osud byl pak zpečetěn zřejmě v Osvětimi.[\[26\]](#)

Nacisté se po celou dobu okupace snažili získat veškerý židovský majetek, a proto nakonec vedle již zabavených židovských nemovitostí a podniků přišla řada i na drobný movitý majetek, který zbývajícím Židům ještě zůstal. Nejen v souvislosti s deportacemi, nýbrž také v rámci tzv. „sběrné akce“ provedené v Sudetech v září 1943, jim byly odebírány elektrické a jiné přístroje „důležité pro válečné hospodářství“.[\[27\]](#) Opavské gestapo při ní zabavilo mimo jiné 8 kol, 8 fotoaparátů, 6 vysavačů, 9 polštářů, gramofon s deskami a dále různé ohřívače, elektrické vařiče, žehličky, skleničky atd. Zabavené věci však pravděpodobně nebyly zrovna zánovní, poněvadž o ně neprojevil zájem ani místní lazaret, když mu bylo nabídnuto jejich bezplatné předání.[\[28\]](#)

O dalších, již méně početných transportech z Opavy do Terezína, se bohužel nedochovaly téměř žádné zmínky. Jasně je, že druhý transport, označený jako XXI/2, vyjel z opavského východního nádraží 18. listopadu 1943, tedy přesně rok po prvním transportu, a byla v něm deportována pouze 1 osoba.[\[29\]](#) Posledním transportem, označeným jako XXI/3, pak odjelo 10. ledna 1944 celkem 13 osob.[\[30\]](#) Proces předcházející odjezdu obou transportů se pravděpodobně příliš nelišil od prvního transportu.

Podle údajů uveřejněných v Terezínské pamětní knize odjelo z Opavy do Terezína navíc několik jedinců celkem ve 4 transportech. V transportu označeném jako XXI/1 EZ z 1. prosince 1942 byly deportovány tři osoby, v transportu označeném znovu jako XXI/1 EZ z 6. května 1943 dvě osoby (mezi nimi i zmíněný E. Kunewälder), v dalším transportu XXI/1 EZ z 14. října 1943 opět dvě osoby a konečně v transportu XXI/3 EZ z 14. dubna 1944 jedna osoba.[\[31\]](#)

Podle stejného pramene nepřežilo válku celkem 58 Židů deportovaných v opavských transportech do Terezína. Z toho 44 osob zahynulo v samotném Terezíně, 13 osob později v Osvětimi-Birkenau a jedna osoba v Treblince. Ve většině případů se jednalo o osoby vyššího věku, narozené v 2. pol. 19. století. Pouze 22 osobám z opavských transportů se podařilo všechny útrapy přežít. Většina z nich se dočkala osvobození v Terezíně, jedna osoba v Osvětimi a jedna se už nacházela na území neutrálního Švýcarska.[32]

Transporty - směr východ

Kromě transportů směřujících do Terezína se nedochovaly žádné záznamy o Židech deportovaných ze Sudetské župy do konkrétních koncentračních táborů. Přesto lze v korespondenci příslušných nacistických úřadů narazit na zmínky o Židech, kteří odsud byli v letech 1942 - 1943 deportováni východním směrem.[33] O tom, že služebny gestapa odesílají místní Židy „na východ“ se zmiňuje v situačních zprávách z období červen až září 1942 nejen župní vedení NSDAP v Liberci[34], ale i ve své situační zprávě z března 1943 opavský vládní prezident.

Díky tomu je znám i případ jednoho transportu Židů, který vyjel z Opavy východním směrem koncem února 1943. Zmíněnému transportu předcházelo nařízení z počátku roku 1943 o „odsun všech Židů stále zařazených v pracovním procesu v říšské župě Sudety“, čímž byla vyvolána nová vlna deportací. Reakce opavského gestapa na sebe nenechala dlouho čekat. Podle zprávy opavského vládního prezidenta pro říšského místodržícího z Liberce ze 7. března 1943 bylo koncem února evakuováno dalších 40 Židů, kteří znovu pocházeli jak ze slezské, tak i z moravské části Opavského vládního obvodu.[35] Do transportu bylo zařazeno celkem 33 žen a 7 mužů, které už nacisté nemohli využít v pracovním procesu. Šlo tedy především o osoby středního a postaršího věku, převážně narozené mezi léty 1880 – 1910. Nechyběly zde však ani osoby mladšího věku, narozené až ve 30. letech. Ve všech případech se také jednalo pouze o tzv. „úplné Židy“ (tzv. Volljuden). Míšenci a Židé žijící v manželsví s árijcem byli prozatím ušetřeni. Transport s vybranými Židy odjel východním směrem 27. února 1943.[36] Konečná stanice je bohužel neznámá.

Ani tentokrát se proces přecházející odjezdu transportu příliš nelišil od dřívějších deportací. I tentokrát si museli Židé svoji cestu sami financovat[37] a ani oni neušli tělesné prohlídce provedené v opavské věznici. Gestapo při ní znovu zabavilo většinu osobních šperků, cenností a finanční hotovosti. Mezi zabavenými předměty převládaly různé hodinky, prsteny, medailonky, stříbrné přístroje atd. Důkladnost gestapa při prohlídce dosvědčuje i fakt, že byla puntičkářsky zaznamenána

např. i jedna poštovní známka. Zabavená finanční hotovost činila v tomto případě 3 056,89 říšských marek. Ani tentokrát neměli u sebe jedinci nikterak velké sumy – zabavené částky se pohybovaly od 90 feniků do 261, 97 RM.[38] Celková suma ve výši 3 057, 87 RM byla následně vložena na konto vrchního finančního prezidenta pod označením „domácí příjem“.[39] Zabavené předměty byly i v tomto případě nejdříve poslány k ocenění a následnému vydražení do berlínské městské zastavárny v Berlíně. Finanční výtěžek z jejich prodeje činil celkem 141,19 RM, které putovaly na „správní konto 229“ vrchní finanční pokladny v Opavě. Transakce byla označena jako „majetek zabavený Židům v Opavském vládním obvodu“.[40]

Uvedený opavský transport směřující východním směrem byl posledním přímým transportem ze Sudetské župy do vyhlazovacích táborů na východě.[41]

Židovské obyvatelstvo po transportech

Odjezdy zmíněných transportů znamenaly téměř definitivní konec židovské komunity na území celého Opavského vládního obvodu a počet Židů klesl v celé Sudetské župě téměř na minimum. K 1. září 1944 žilo v Opavském vládním obvodu už jen 87 Židů a o dva měsíce později, tj. 1. listopadu 1944, to bylo 85 osob.[42]

Snahy o definitivní vyčištění Sudetské župy od Židů však nacistům zkomplikoval a nakonec i překazil průběh války. Z důvodu rostoucí potřeby pracovních sil sem byli nuceně dopraveni mnozí další židovští pracovníci. Počet Židů, kteří se zde zdržovali, tak byl ve skutečnosti vyšší. Vzhledem k tomu, že v Sudetské župě nebyl žádný velký koncentrační tábor, byly zde založeny jejich menší pobočky. Vězňové zde umístění však zůstávali v početním stavu hlavního tábora a ani tyto „venkovské“ pobočky se příliš nelišily od hlavních táborů. Tábory byly obehnané ostnatým drátem, stály zde strážní věže a i životní poměry byly zde podobně kruté jako v případě „známějších“ táborů. [43]

Rovněž na území Opavského vládního obvodu se nacházely pobočky nejbližších koncentračních táborů, tj. Gross Rosenu a Osvětimi. Jednalo se o tábory v Brněnci, v Bílé Vodě a v Hanušovicích pobočky tábora Gross Rosen, pobočka osvětimského tábora byla zase zřízena v Bruntále. Převážnou část osazenstva těchto táborů tvořili právě Židé, zejména pak Židovky. Nedaleko Bruntálu, u obce Světlá (Lichteward – Lichtwerden), pak byl v roce 1941 postaven pracovní tábor výlučně pro židovské ženy. Osoby vězněné v těchto táborech byly většinou využity pro otrockou práci v blízkých továrnách či podnicích.[44]

I přesto, že se v Sudetech na konci války již téměř žádní Židé nenacházeli, aktivita nacistů na

tomto poli stále ještě neskončila. Jedna z posledních akcí, jež měla za cíl pokořit a zneužít židovské obyvatelstvo, proběhla v Sudetské župě ještě na přelomu let 1944/1945. Jejím cílem bylo zajištění zbývajících Židů, židovských míšenců a jim nakloněných osob za účelem pracovního nasazení.^[45] Co se za tímto účelem skrývalo, je jednoduché si domyslet – deportace do koncentračního tábora a posléze smrt vysílením. Konečný výsledek akce byl však díky předchozímu úspěšnému „odžidovštění župy“ přirozeně nevalný a k dalším krokům se již nacisté ani nedostali, protože se nezadržitelně blížila válečná fronta a tím i definitivní konec nacistických nadějí na vítězství.

Závěr

Po obsazení československého pohraničí nacistickým Německem skončilo pro Židy více méně poklidné období života, které doposud zažívali v demokratickém Československu. V důsledku bezohledné perzekuce rozpoutané nacisty ihned po záboru tohoto území bylo zdejší židovské obyvatelstvo odsouzeno do role bezbranných tvorů žijících v izolaci, bídě, psychickém a fyzickém teroru. Těmto nepříjemnostem se nevyhnuli ani Židé v Opavském vládním obvodu. I oni byli postupem času stále více pronásledováni celou řadou diskriminačních opatření – nejdříve byli vyloučeni ze společenského, hospodářského a politického života, následovně zbaveni svých majetků a vše vyvrcholilo odjezdem transportů do koncentračních a vyhlazovacích táborů, kde bohužel došlo k tomu nejhoršímu, tj. k fyzické likvidaci Židů. Kolik zdejších Židů přežilo deportace do koncentračních a vyhlazovacích táborů, je poměrně těžké určit. O obětech transportů do Terezína nám podává přibližné informace Terezínská pamětní kniha, ale o transportech na východ neexistují bohužel bližší údaje.

Jisté však je, že válka prakticky znamenala zánik většiny předválečných židovských komunit a společenství dříve působících na tomto území. Většina zdejších Židů nepřežila a ani mnozí šťastnější, jimž se podařilo přežít, se již netoužili vrátit do míst, ke kterým je pojily bolestné vzpomínky. Do některých měst se dokonce nevrátila ani jedna osoba židovského původu. Přes všechna úskalí se někteří jedinci do svých domovů vrátili a pokoušeli se, jako v případě Opavy či Krnova, obnovit normálně fungující život náboženských obcí. Jejich životaschopnost však neměla dlouhého trvání, protože od roku 1948 byla jejich činnost pod tlakem dalšího totalitního režimu znovu umrtvována. K definitivnímu zániku řady obcí pak rovněž přispěla poválečná emigrace v důsledku komunistických perzekucí či asimilace do většinové společnosti.

Příloha č. 1

Židé deportovaní z Opavy do Terezína 18. listopadu 1942:

Z Bruntálu: Rosalie Lamm*, Franziska Lerner, Klara Pollak, Serafine Pizsk, Eugenie Heisig (roz. Hermann)

Z Budišova nad Budišovkou: Emma Schnabel (roz. Sonnenschein), Frida Schnabel

Z Červené Vody: Arnold Bodascher

Z Háje u Opavy: Franziska Silberstein (roz. Ritter), Ernestine Kosiner (roz. Kraus)

Z Hluboček: Mathilde Laeina (roz. Adler)*

Z Krnova: Marta Berl, Ernestine Feldmann, Egon Goldscheider, Anna Grünspan, Rosa Grünspan, Josefina Grünspan, Josef Neumann, Elise Militscher (roz. Steinitz)

Z Leskovce nad Moravicí: Berthold Lipschitz

Z Oder: Franziska Löwy

Z Mokřých Lazců: Marie Jarosch (roz. Ritter)

Z Moravského Šumperku: Ida Löw*, Rosa Reif, Berta Stern, Leopold Reif

Z Moravské Třebové: Else Ehrenhaft (roz. Reichsfeld), Josef Ehrenhaft, Fanny Eisner, Felix Fischer,

Z Moravské Chrastovy: Emilie Kantor

Z Nového Jičína: Otto Bermann, Thekla Holding, Henriette Bermann (roz. Sandberg), Käthie Bermann, Ruth Bermann

Z Opavy (město): Berta (či Rosa) Deutsch, Hermine Frankl, Emma Karplus, Paula Limon, Leopoldine Mayer, Henriette Nass, Rosa Reich, Anna Teufel (roz. Horowitz), Bernhard Frankl

Z Oder: Franziska Löwy

Ze Skrochovic: Julie Kohn

Ze Sovince: Siegmund Färber

Ze Štenberku: Anna Brach (roz. Alt)

Ze Tří Dvorů: Elsa Katz

Z Úsova: Leopold Schulz, Militta Schulz, Rosa Löwy

Z Uničova: Julius Bierer

Z Vítkova: Elise Fall*, Amalie Fall (roz. Grosser), Berta Karplus, Kamilla Dux

Z Vrbna pod Pradědem: Hugo Rössler

Ze Zábřehu na Moravě (March dohledat): Julius Löwy

Ze Zlatých Hor: Emanuel Welsch, Eugenie Königer

Příloha č. 2

Židé deportovaní z Opavy na východ 27. února 1943:

Z Bílovce: Charlotte Schnabel (roz. Ziffer)

Z Bruntálu: Irma Marburg (roz. Schüller), Selma Piszsk, Emma Reik, Frieda Oppenheim

Z Dětrřichovic: Olga Berger (roz. Hannak)

Z Krnova: Mathilde Tepperwein (roz. Waltuch), Else Goldschneider

Z Leskovce nad Moravicí: Hertha Lipschitz

Z Malé Morávky: Elfriede Hein

Z Mokřých Lazců: Anna Larys (roz. Silberstein)

Z Moravského Šumperku: Leo Reif, Kurt Reif, Grete Reif (roz. Eisler)

Z Moravské Třebové: Oskar Holzmann, Alfred Lamm, Josefina Lamm (roz. Holzmann), Irma Nettel

Z Opavy: Rosa Bittner (roz. Blumenfeld), Elisabeth Ehrlich, Rosa Gall (roz. Weber), Josef Krämer, Marie Reich (roz. Fuchs), Marta Vykydal (roz. Adel)

Z Příbora: Judith Bermann

Ze Skrochovic: Emma Scholder (roz. Kohn), Anna Kohn

Ze Starého Maletína: Margarita Gross

Ze Starého Města na Moravě: Leje Esther Spluvacz

Ze Svitav: Hermine Pollak (roz. Pollak)

Ze Štenberku: Armin Wasservogel, Charlotte Nettel, Emma Nitsch (roz. Wasservogel)

Ze Šumvaldu: Josefina Heksch (roz. Wolf)

Z Úsova: Theresia First

Z Vidnavy: Johanna Löwy (roz. Karplus)

Z Vítkova: Kurt Feige, Gertrude Feige (roz. Steiner)

Ze Zábřehu na Moravě: Gisela Singer (roz. Schiller)

[1] Po podepsání Mnichovské dohody byl z části okupovaného pohraničí ČSR utvořen vládní obvod Opava (též někdy označována jako „východní Sudety“), který se stal spolu s vládními obvody v Ústí n. L. a v Chebu (se sídlem v Karlových Varech) součástí tzv. říšské župy Sudety s centrem v Liberci a v čele s místodržitelem Konrádem Henleinem. Opavský vládní obvod zahrnoval celou nacisty okupovanou část severní Moravy a Slezska, kromě Hlučínska, které bylo bezprostředně připojeno k Německu, včetně tzv. Hřebečka kolem Svitav až k Litomyšli a severovýchodního cípu Čech v oblasti Orlických hor. Zde byl tento obvod v prostoru Náchoda českým a později protektorátním územím zcela oddělen od ostatního území župy v severních a západních Čechách. Ve vládním obvodu Opava se tak objevilo 16 politických okresů, z toho 6 slezských - Opava (město a venkov), Bílovec, Bruntál, Frývaldov a Krnov, 8 severomoravských - Moravský Beroun, Moravská Třebová, Nový Jičín, Rýmařov, Svitavy, Šternberk, Šumperk a Zábřeh; a 2 z nich - okresy Lanškroun a Králíky, svou rozlohou zasahovaly až do východních Čech. Více viz Bartoš, J.:

Základní charakteristika východních Sudet (vládního obvodu Opava) 1938 – 1945. In: Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945, 1, Ústí nad Labem 1998, s. 7 – 24.

[2] Více viz Osterloh, J. : Natiolasozialistische Judenverfolgung im Reichsgau Sudetenland. Oldenburg / Verlag München 2006; Kural, V. - Radvanovský, Z. a kol.: „Sudety“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem 2002; Gebel, R.: „Heim ins Reich!“. Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938-1945). München 1999; Zimmermann, V.: Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v Říšské župě Sudety (1938-1945). Praha 1999; Borák, M.: Wydarzenia „nocy kryształowej“ i ich oddźwięki na terenach Czechosłowacji. In: Colloquium Opole 98 – 60 rocznica pogromu Żydów w Niemczech, Opole 2000, s. 49 - 60; Týž: Situace židovského obyvatelstva na území českého Slezska v době okupace (1938-1945). In: Židé ve Slezsku. Český Těšín 2001, s. 142 – 152; Kocourek, L.: Osud židů v Sudetské župě v obraze dochovaných pramenů. In: Terezínské studie a dokumenty, 2, Praha 1997, s. 72 - 88; Týž: Několik poznámek k postavení židů v Sudetské župě 1938 – 1945. In: Židé v Sudetech, Praha 2000, s. 204 - 209; Týž: Okupované pohraničí a holocaust. In: Historie okupovaného pohraničí, 12, Ústí nad Labem 2006, s. 73 – 170; Krejčová, H.: Židovská komunita v Sudetech a její osudy po Mnichovu. In: Židé v Sudetech, Praha 2000, s. 129 – 139; Zimmermann, V.: Pachatelé a přihlížející. In: Terezínské studie a dokumenty, 4, Praha 1999, 129 – 149.

[3] Orlík, J.: Opavsko a severní Morava za okupace. Z tajných zpráv okupačních úřadů z let 1940 – 1943. Ostrava 1961, s. 94.

[4] Tamtéž, s. 100, 128 – 129.

[5] Osterloh, J. : Natiolasozialistische Judenverfolgung, c. d., s. 515.

[6] Tamtéž, s. 515.

[7] Kocourek, L.: Okupované pohraničí a holocaust, c. d., s. 155; Gebel, R.: „Heim ins Reich!“, c. d., s. 79.

[8] Zimmermann, V.: Pachatelé a přihlížející, c. d., s. 140; Osterloh, J.: Nationalsozialistische Judenverfolgung, c. d., s. 528.

[9] Z Karlových Varů odjelo 6 a z Ústí nad Labem 12 židovských transportů.

[10] Srov. Borák, M.: Prameny k transportům, c. d., s. 36 - 40; Wlaschek, R. M.: Zur Geschichte der Juden in Nordostböhmen. Unter besonderer Berücksichtigung des südlichen Riesengebirgsvorlandes. Marburgh/Lahn 1987, s. 50; Kocourek L.: Okupované pohraničí a holocaust, c. d., s. 158 – 159; Týž, Několik poznámek k postavení židů v Sudetské župě 1938 – 1945. In: Židé v Sudetech, Praha 2000, s. 207; Týž: Osud Židů v Sudetské župě, c. d., s. 83; Terezínská pamětní kniha, c. d., díl II, s. 1330 – 1331.

[11] Terezínská pamětní kniha, c. d., díl II, s. 1330 – 1331; Internetová databáze Terezínské iniciativy: www.terezinstudies.cz — seznam všech transportů do Terezína; Osterlohe, J.: Nationalsozialistische Judenverfolgung, c. d., tabulka na s. 635.

[12] Osterlohe, J.: Nationalsozialistische Judenverfolgung, c. d., s. 533.

[13] Údaje o počtu osob zařazených do prvního transportu se v několika případech nepatrně liší. Ve své studii se opírám jednak o jeden z dochovaných seznamů osob přicházejících v úvahu pro deportaci do Terezína a o údaje nejčastěji uváděné v soudobé odborné literatuře. Srov. Gestapo Opava vrchnímu finančnímu prezidentovi Opava, příloha — seznam „Židů přicházejících v úvahu pro přemístění z místa jejich bydliště do Terezína“, nedatováno. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077 a, s. 2 – 5. Srov. Borák, M.: Prameny k transportům, c. d., s. 36 - 37; Wlaschek, R. M.: Zur Geschichte der Juden, c. d. s. 50; Gebel, R.: „Heim ins Reich!“, c. d., s. 79. Lze však najít i jiné zdroje, které uvádějí o něco vyšší číslo. V dalším z dochovaných seznamů osob přicházejících v úvahu pro deportaci do Terezína je uvedeno 61 osob, z toho jedna osoba byla ze seznamu z neznámých důvodů později vyškrtuta. Srov. Gestapo Opava vrchnímu finančnímu prezidentovi Opava, příloha — seznam „Židů přicházejících v úvahu pro přemístění z místa jejich bydliště do Terezína“, nedatováno. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077 a, s. 6 – 9. V Terezínské pamětní knize je v seznamu osob deportovaných k 18. 11. 1942 uvedeno 59 osob. Srov. Terezínská pamětní kniha, c. d., díl II., s. 1330 – 1331.

[14] Gestapo Opava vrchnímu finančnímu prezidentovi Opava, příloha — seznam „Židů přicházejících v úvahu pro přemístění z místa jejich bydliště do Terezína“, nedatováno. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077 a, s. 2 – 5 a 6 – 9; Tereziánská pamětní kniha, c. d., díl II., s. 1330 – 1331.

[15] Při transportech do Terezína neměla zavazadla deportovaných vážit více než 50 kg, ale postižení si směli navíc přibrat potraviny na dva až čtyři týdny. Viz Tereziánská pamětní kniha, c. d., díl I., s. 29.

[16] V obdobných případech se jednalo nejméně o 25% jejich peněžní hotovosti (nesmělo jít o cenné papíry), které museli transportovaní Židé zaplatit na konto Říšského sdružení Židů v Německu, v tomto případě tedy jeho pobožce v Ústí nad Labem. Z těchto peněz, které byly deklarované jako „dary“, pak byly placeny veškeré náklady spojené s deportací. Viz Osterloh, J.: Nationalsozialistische Judenverfolgung, c. d., s. 521.

[17] Vrchní finanční prezident Opava, poznámka, 21. 1. 1942. ZAO, f. VFP, poř. č. 34, kart. 2114, s. 24.

[18] Vrchní finanční prezident Opava, příloha — seznamy peněz a hodnotných věcí, které byly odebrány Židům u osobní prohlídky a prohlídky zavazadel před transportem do Terezína, 17. 11. 1942. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077a., s. 14 – 16, 20 – 21; Borák, M.: Prameny k transportům, c. d., s. 37.

[19] Vrchní finanční prezident Opava, příloha — seznam peněz a hodnotných věcí, které byly odebrány Židům u osobní prohlídky a prohlídky zavazadel před transportem do Terezína, 17. 11. 1942. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077a, s. 14 – 16.

[20] Německý kreditní ústav, příjmové potvrzení, 25. 11. 1942. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077a., s. 13.

[21] Vrchní finanční prezident v Opavě, příloha - seznam peněz a hodnotných věcí, které byly odebrány Židům u osobní prohlídky a kontroly zavazadel před transportem do Terezína, 17. 11. 1942. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077a, s. 14 – 16; Seznam hodnotných věcí, které byly odebrány Židům u osobní prohlídky a kontroly zavazadel před transportem do Terezína, nedatováno. Tamtéž, s. 20 – 21; Seznam zabavených vkladních knížek které byly odebrány Židům u osobní prohlídky a kontroly zavazadel před transportem do Terezína, 2. února 1943. Tamtéž, s. 30 – 31.

[22] Gestapo Opava vrchnímu finančnímu prezidentovi v Opavě, příloha - seznam majetku zabaveného Židům do Terezína, 7. 12. 1942. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077a., s. 11; Borák, M.: Prameny k transportům, c. d., s. 37.

[23] Převzetí majetku od Pauly Limon, nedatováno. ZAO, f. VFP, poř. č. 34, kart. 2114, s. 21; Osterloh, J.: Nationalsozialistische Judenverfolgung, c. d., 535.

[24] Gestapo Opava vrchnímu finančnímu prezidentovi v Opavě, příloha - seznam majetku zabaveného Židům do Terezína, 7. 12. 1942. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077a., s. 11.

[25] Vrchní finanční prezident Opava finančními úřad Opava, 28. 12. 1942. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077a, s. 12; Vrchní finanční prezident v Opavě Centrále u městské zastavárny v Berlíně, 29. 12. 1942. Tamtéž, s. 18; Borák, M.: Prameny k transportům, c. d., s. 37.

[26] Osterloh, J.: Nationalsozialistische Judenverfolgung, c. d., 536 - 537; Dle Tereziánské pamětní knihy, c. d., díl II, s. 1330, byl Künwalder do Terezína deportován již v prvním transportu, tj. 18. 11. 1942. Tento údaj ve své práci vyvrací J. Osterlohe, který se opírá o věrohodné prameny z SOKA v Mostě.

[27] Gestapo Opava vrchnímu finančnímu prezidentovi Opava, 29. 9. 1943. ZAO, f. VFP, kart. 2077a, s. 76.

[28] Gestapo Opava, příloha - seznam zabavených věcí, 4. 9. 1943. Tamtéž, s. 77; Borák, M.: Prameny k transportům, c. d., s. 37.

[29] Srov. Borák, M.: Prameny k transportům, c. d., s. 38, 40; Wlaschek, R. M.: Zur Geschichte der Juden, c. d., s. 50; Kocourek, L.: Několik poznámek, c. d., s. 207; Tereziánská pamětní kniha,

c. d., díl I., s. 70 uvádí, že byla v druhém transportu deportována jedna osoba. Tamtéž, díl II., s. 1330 – 1331 v přehledu deportovaných je však uvedeno, že byly tímto transportem deportovány 3 osoby. Tento údaj je, jako v případě prvního transportu, nepřesný.

[30] Srov. Borák, M.: Prameny k transportům, c. d., s. 38, 40; Wlaschek, R. M.: Zur Geschichte der Juden, c. d., s. 50; Kocourek, L.: Několik poznámek k postavení Židů v Sudetské župě. c. d., s. 207; Terezínská pamětní kniha, c. d., díl I., s. 71 uvádí, že bylo v třetím transportu deportováno 13 osob. Tamtéž, díl II., s. 1330 – 1331 v přehledu deportovaných je však uvedeno, že bylo tímto transportem deportováno 14 osob. Tento údaj je, stejně jako v případě předchozích transportů, nepřesný.

[31] Srov. Terezínská pamětní kniha, c. d., díl I., s. 68 – 72 a Tamtéž, díl II., s. 1330 – 1331; Internetová databáze Terezínské iniciativy: <http://www.terezinstudies.cz> — seznam všech transportů do Terezína; Osterlohe, J.: Nationalsozialistische Judenverfolgung, c. d., (tabulka) s. 635. Je známo, že v transportu z 6. 5. 1943 byl deportován Erwin Kunewälde, v transportu ze 14. 10. 1943 Johanna Brüllová a Margit Hopová (roz. Freundová) a v transportu ze 14. 4. 1944 Lilly Pohlová.

[32] Terezínská pamětní kniha, c. d., díl II., s. 1330 – 1331; Margit Hopová byla osvobozena v Osvětimi a Elise Militscherové se podařilo dostat Švýcarska, kam zřejmě přijela v transportu, označeném jako Ew, který nacisté vypravili z Terezína 5. února 1945. Bylo v něm deportováno celkem 1 200 osob.

[33] Kocourek, L.: Osud Židů v Sudetské župě, c. d., s. 81.

[34] Obsah těchto zpráv uvádí ve svých studiích L. Kocourek: v červnové zprávě se uvádělo, že se o Židech skoro nic neví a to zřejmě proto, že podle některých informací byli v poslední době odesíláni služebnami gestapa „na východ“. O této akci však prý nebylo stranickým orgánům nic známo. V srpnové zprávě se hovořilo o pokračujícím odesílání Židů na východ, a o tom, že by do konce roku měl být vládní obvod od Židů zcela očištěn. V září už bylo dokonce konstatováno, že kvůli pokračujícím akcím gestapa byl značný prostor Sudet uvolněn pro Němce a některé obce byly již úplně bez Židů. Viz Kocourek, L.: Osud Židů v Sudetské župě, c. d., s. 83; Týž: Sudety a holocaust, c. d., s. 156 – 157.

[35] Orlík, J.: Opavsko a severní Morava za okupace, c. d., s. 148.

[36] Seznamy Židů, kteří byli 27. 2. 1943 podle směrnice říšského místodržícího evakuováni na východ, nedatováno. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077 a, s. 38 – 41, 42 – 45, 50 – 52; Orlík, J.: Opavsko a severní Morava za okupace, c. d., s. 148.

[37] Gestapo Opava vrchnímu finančnímu prezidentovi Opava, 1. 3. 1943. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077a, s. 33.

[38] Seznam cenností a peněz odebraných Židům evakuovaným na východ při tělesné prohlídce, nedatováno. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077a, s. 34 – 37; Borák, M.: Prameny k transportům, c. d., s. 38.

[39] Vrchní finanční prezident Opava, 29. 3. 1943. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077a, s. 62; Osterloh, J.: Nationalsozialistische Judenverfolgung, c. d., s. 529.

[40] Ocenění městské zastavárny v Berlíně, 7. 4. 1943. ZAO, f. VFP, poř. č. 91, kart. 2077, s. 63; Seznamy oceněných předmětů, Tamtéž, s. 63 - 70.

[41] Osterloh, J.: Nationalsozialistische Judenverfolgung, c. d., s. 529.

[42] Tamtéž, (tabulka – počet Židů v říšské župě Sudety 1939 – 1945) s. 640.

[43] Kural, V.- Radvanovský, Z. a kol.: „Sudety“ pod hákovým křížem, c. d., s. 280.

[44] Více viz Bubeníčková, R. – Kubátová, L. – Malá, I.: Tábory utrpení a smrti. Praha 1969, s. 127 – 129, 156. Stejskal, J. a kol.: Otisky poutníka Ahasvera. Z historie židovské obce v oblasti Krnova, Bruntálu, Budišova nad Budišovskou a Osoblažska. Moravský Beroun Moravská expedice 2002, s.

[45] Velitel bezpečnostní služby Opava landrátu ve Frývaldově, 27. 11. 1944. SOKA Jeseník, f. Archiv obce Lipová – Lázeň (dříve Dolní Lipová), inv.č. 16, kart. 4.

* Osoby takto označené jsou uvedeny pouze v druhém z dochovaných seznamů osob přicházejících v úvahu pro deportaci do Terezína.